

Italien fra fascisme til demokrati

Kontinuitet, nydannelser og problemer omkring overgangen fra fascisme til demokrati i Italien 1943-1948

Af Nils Arne Sørensen

De 5 år fra 1943 til 1948 var en meget kaotisk periode i Italiens historie. Nils Arne Sørensen giver i artiklen en indgående skildring af periodens politiske omskiftelser og sætter dem ind i en større italiensk sammenhæng. Det brud med fascismen, som fandt sted i årene 1943-45, var ikke skarpere end at arven fra fascismen på mange måder prægede livet i efterkrigstidens Italien, hvis modsætningsfyldte karakter understreges i artiklen.

Perioden fra juli 1943 til april 1948 hører til de mest dramatiske i Italiens ellers alt andet end stiltfærdige historie. På mindre end fem år gennemlevede italienerne fascismens fald, en tysk besættelse, en voldsom modstandskamp, en befrielse, et allieret besættelsesstyre, monarkiets afskaffelse, demokratiets genindførelse, evindelige regeringskriser og et ophedet politisk klima, der kulminerede i valgkampen i foråret 1948, og endelig valget den 18. april 1948, som resulterede i en overvældende sejr for de kristelige demokrater.

Ikke overraskende har udviklingen i disse år da også afstedkommet et hav af publikationer. Fra det journalistiske over erindringslitteraturen til historiske analyser. Alligevel er perioden langt fra fyldestgørende behandlet. Det er der flere grunde til.

For det første genfindes årenes modsætninger i hovedparten af litteraturen. Og vel at mærke ikke kun i form af det analyserede objekt, men også i de analyserende subjekter. At det gælder for journalistik og memoirelitteratur er indlysende; men det er også tilfældet for de historiske analyser. Vandt de kristelige demokrater kampen om vælgerne, så vandt venstrefløjen til gengæld kampen om de intellektuelle, historikerne indbefattet. Det smittede af på de analyserede emner: i de første tre årtier efter krigen var emnet over alle den af venstrekræfterne dominerede modstandskamp, *La Resistenza*¹. Men også i den generelle tolkning af perio-

1. For en oversigt over den litteratur, se artiklerne i *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, nr. 92, 1973.

den, der i udpræget grad blev set i sort-hvidt. På den ene side bærerne af modstandskampens reformhåb. På den anden »fjænderne«, der havde ansvaret for, at Italiens efterkrigstidshistorie skulle leves i kapitalismens grå tristesse². Sådanne tolkninger, om end i en smule fortyndede udgaver, møder man stadigvæk³; men generelt har den almindelige afideologisering af det italienske samfund gennem det sidste årti også sat sine tydelige spor blandt historikere. Langsomt, men sikkert er den anden italienske efterkrigstid således ved at blive nybehandlet i empiritunge studier.

Til dette historiografiske kompleks skal lægges et andet. Næmlig de sidste 15 års nytolkning af den fascistiske periode, der har haft *Renzo De Felice* som den drivende og meget omdiskuterede kraft. Trods de sidste par års relative stilstand i debatterne om fascismen er diskussionen langt fra afsluttet. Men nytolkningen er så fremskreden, at den også må få indflydelse på studiet af efterkrigstiden.

I det følgende vil jeg diskutere en række af de fortsat åbne spørgsmål i den umiddelbare italienske efterkrigshistorie. Spørgsmål, der for manges vedkommende fortsat er så åbne, at svarene nødvendigvis må blive foreløbige. Spørgsmålene handler især om periodens politiske historie og kredser om brud, nydannelser og kontinuitet. Men indledningsvis skal først en række af fascismens væsenstræk ridses op. Det er nemlig som anført en væsentlig forudsætning for at kunne stille spørgsmål til efterkrigstiden.

Fascisme og national integration

Ser man bredt på europæisk historie i sidste halvdel af forrige århundrede, er et fællestræk ved de fleste lande bestræbelserne på at integrere befolkningerne i nationstaternes liv. Til det formål anvendte magthaverne en imponerende bred vifte af midler. Der blev indført nationale helligdage, rejst nationale monumenter, gjort forsøg på en forholdsvis systematisk politisk indskoling via skolereformer og værnepligt, og den tidlige sociallovgivning kan også ses i dette lys. Det formentlig bedst undersøgte eksempel er den 3. franske republik, som søgte at sikre en folkelig konsensus gennem en omfattende offentlig brug af nationale og republikanske

2. Et prægnant eksempel er den kommunistiske historiker og politiker, Luigi Longos artikel, »Chi ha tradito la Resistenza« (»Hvem har forrådt modstandskampen«) fra 1975. Artiklen er optrykt i L. Longo: *Continuità della Resistenza*, Torino 1977.

3. F.eks. hos G. Candeloro: *Storia dell'Italia moderna*, bd. XI, Milano 1986.

symboler og ritualer (Marseillaisen, den 14. juli o.s.v.), og – hvad der givetvis var nok så vigtigt – gennem Jules Ferrys skolereformer⁴.

Er Frankrig det klassiske eksempel på denne proces, aspirerer Italien til titlen som den klassiske undtagelse. Den italienske samling i 1860'erne var en samling fra oven, og denne elitære karakter blev fastholdt af den nye nationstats politiske elite, der tydeligvis betragtede det altovervejende befolkningsflertal som undersåtter og ikke som potentielle borgere.

Med enkelte undtagelser, hvoraf mindesmærket for Victor Emanuel nær Piazza Venezia i Rom er den kendteste, rejstes der ingen nationale monumenter. Ej heller introduceredes folkelige ritualer omkring nationale helligdage, og ikke en gang indlysende påvirkningsapparater som skole og hær gjorde man meget ud af⁵.

Konsekvensen heraf blev tydelig, da Italien i 1915 gik ind i 1. Verdenskrig. Selv om man i Italien let finder paralleller til den engelske digter, *Rupert Brookes* krigsbesyngende sonetter, så leder man forgæves efter et sidestykke til de godt 2 mio. engelske arbejdere, der frivilligt meldte sig til krigstjeneste.

I en bredere forstand møder man ikke i Italien den krigsbegejstring, man kender fra andre lande. Tværtimod gik den dominerende offentlige stemning fra ligegyldighed til krigsmodstand, hvis man skal tro de fortrolige månedsrapporter, som præfekterne, de italienske amtmænd, i april og maj 1915 sendte til deres overordnede i indenrigsministeriet i Rom⁶.

Et lignende billede finder man i en stor del af den litteratur, der udsprang af krigsoplevelsen. Her støder man igen og igen på betoningen af den manglende nationalbevidsthed blandt flertallet af soldaterne. F.eks. hos den national-revolutionære fuentast, *Curzio Malaparte*, hos den katolske feltlæge, *padre Gemelli*, den engelske historiker *G. M. Trevelyan* og den amerikanske ambulancechauffør, *Ernest Hemingway*. Men også hos korporal og journalist, *Benito Mussolini*, og en række nationalistiske og nationalsyndikalistiske studenter og unge intellektuelle, der senere skulle blive vigtige medlemmer af den fascistiske elite⁷.

4. Det klassiske værk om denne proces er E. Weber: *Peasants into Frenchmen*, Stanford 1976. Temaet er også den – desværre noget flimrende – røde tråd i *Den jyske Historiker*, 38-39, 1986, der er et temanummer om fransk politisk kultur.

5. De manglende integrationsbestrebelse er analyseret i N. A. Sørensen: »Fare gli italiani – politisk integration som et problem i Italiens historie 1860-1948«, i *Den jyske Historiker*, 47, 1988 (i trykken).

6. Rapporterne er optrykt i B. Vigezzi: »Le »radiose giornate« del maggio 1915 nei rapporti dei prefetti«, i *Nuova Rivista Storica*, 43 og 44, 1959 og 1960.

7. Jvf. analysen i T. B. Olesen & N. A. Sørensen: *En analyse af den italienske samfundsformation 1914-1947 med særligt henblik på fascismen*, unpubl. licentiatafhandling, Historisk Institut, Aarhus Universitet 1987, s. 184ff.

Samtidig var det netop i løbet af krigen, at de fremtidige fascister opdagede italienerne. Mødet med de almindelige italienere og ønsket om at opdrage dem til at indtage deres retmæssige plads i det italienske samfund var en oplevelse, der bedst kan kaldes en åbenbaring – og selvfølgelig ikke en åbenbaring, der kun viste sig for de kommende fascister. Den kan følges fra skyttegravsavisen, over de i årene 1919-21 talrige veterantidskrifter og ind i fascismen, hvor den kan lokaliseres i flere af bevægelsens strømninger, om end klart bedst artikulert af de intellektuelle, der fra 1923 samledes om *Giuseppe Bottais* tidsskrift, »Critica Fascista«⁸.

Således blev krigen eller rettere krigsoplevelsen af fundamental betydning for det ene felt, hvor den fascistiske påstand om at være revolutionær kan siges at være holdbar. Nemlig i det ambitiøse forsøg på, langt om længe, at skabe italienerne, om end »alla fascista« eller, som Mussolini normalt udtrykte det, at skabe »l'uomo nuovo«, det nye menneske⁹.

I denne bestræbelse anvendte det fascistiske styre en lang række instrumenter, både gammelkendte og nye, som jeg i det følgende kun kort kan skitsere.

I det fascistiske tyve år fik Italien langt om længe sine nationale monumenter – og masser af dem. Nogle af disse monumenter var åbenlyst fascistiske, mens andre var nationalistiske i bredere forstand, både hvad angår indskrifter og æstetisk formsprog.

Den samme dobbelthed går igen i de nyindførte nationale festdage. Den 27. april fejredes offentliggørelsen af det fascistiske »Carta del Lavoro«, mens f.eks. den 4. november markerede Italiens sejr i 1. Verdenskrig. Hertil kom styrets systematiske forsøg på at indføre fascistiske og nationalistiske elementer i traditionelle, lokale folkefester.

Til rækken af gammelkendte midler må man også lægge, at skolereformer og ikke mindst nye skolebøger sikrede en massiv indlæring af normative værdier som militarisme og en glødende, aggressiv nationalisme.

Også nye medier som radio og film blev taget i anvendelse. F.eks. er det blevet beregnet, at ca. 1/3 af radioprogrammerne var af politisk karakter. Det gjaldt ikke periodens spillefilm, som med enkelte undtagelser var Hollywood-inspirerede lystspil. Til gengæld var de obligatoriske ugereviser i overvældende grad præget af propagandasekvenser: regimets landvindinger, massearrangementer og selvfølgelig Mussolini til lands, til vands og i luften.

Hertil skal føjes de mange fascistiske masseorganisationer. De vigtigste

8. Ibid., s. 195f, samt T. B. Olesen m.fl.: *Fascismen i Italien*, Århus 1986, s. 123ff.

9. Se f.eks. B. Mussolini: *Opera Omnia*, Firenze 1957, bd. 23, s. 246.

var det fascistiske parti, ungdomsorganisationen, »Balilla«, og fritidsorganisationen, »Dopolavoro«. Men rækken er langt længere, og faktisk søgte de fascistiske masseorganisationer i bogstaveligste forstand at omslutte befolkningens liv fra vugge til grav.

Vender man sig fra former til indhold, var de budskaber, der spredtes gennem disse propagandaapparater, selvfølgelig den sump af idealer og forestillinger, der udgjorde den fascistiske ideologi. Dominerende temaer var førerkulten, militarisme og en aggressiv nationalisme. Til disse »positive« værdier skal føjes hård kritik af både demokrati og kommunisme. Desuden må man pege på, at autoritetstro var et stærkt underliggende tema, som ikke kun kom til udtryk gennem Mussolini-dyrkelsen og betoningen af militære dyder, men også gennem masseorganisationernes strukturer¹⁰.

Det store spørgsmål er så, om det virkede. Og det spørgsmål er vigtigt, ikke blot for vores forståelse af fascismen, men også for overgangen fra fascisme til demokrati. Uden at kaste sig ud i store diskussioner af den konsensusproblematik, som *Renzo De Felices* arbejder har rejst¹¹, skal det siges, at hans argumentation har sine tydelige store svagheder¹². Men den berettigede kritik af De Felice kan på den anden side let forlede til at overse en måske banal pointe: man kan simpelthen ikke forestille sig, at omtrent 20 års massiv og systematisk fascistisk indoktrinering ikke har efterladt sig vigtige spor i den italienske befolkning.

Det blev da også i samtiden indrømmet af de to, der i efterkrigsårene skulle blive Italiens dominerende politiske skikkelser, kommunistlederen, *Palmiro Togliatti*, og den kommende leder for de kristelige demokrater, *Alcide De Gasperi*. I de nu berømte, men i samtiden strengt fortrolige foredrag om fascismen, som Togliatti i 1935 holdt på Lenin-Skolen i Moskva, gav han et ganske nuanceret billede af den fascistiske virkelighed, og han definerede fascismen som »et reaktionært masseregime«¹³. Og i den endnu mere fortrolige form, som et privat brev er, påpegede De Gasperi i 1944 den udbredte støtte til det fascistiske styre, som havde præget det katolske Italien, og skrev ligefrem, at det udgjorde »et sørgeligt billede, som man må håbe, at ingen vil grave for dybt i«¹⁴.

10. For en mere detaljeret behandling heraf, se T. B. Olesen m.fl.: op. cit., s. 159ff.

11. Først og fremmest de to seneste bind af hans Mussolini-biografi: *Mussolini il Duce. Gli anni del consenso*, Torino 1974 og *Mussolini il Duce. Il regime totalitario*, Torino 1981.

12. For en detaljeret præsentation og kritik af De Felices tolkning, se T. B. Olesen m.fl.: op. cit., s. 185ff.

13. P. Togliatti: *Lezioni sul fascismo*, Roma 1970.

14. A. De Gasperi: *De Gasperi scrive*, Brescia 1974, bd. 1, s. 186f.

Problemerne med en fascistisk arv og politisk genopdragelse i Italien i efterkrigsårene

I årene efter fascismens fald i 1943 og Italiens endelige befrielse den 25. april 1945 ser det ud som om, indsigter af denne karakter er blevet glemt.

Hermed være ikke sagt, at den anti-fascistiske koalition, som kom til magten i to faser i 1944 (og som omtales senere), ikke forsøgte at etablere et brud med den fascistiske (og før-fascistiske) fortid på vigtige områder. Det gjorde den bestemt. At organisationer som de fascistiske parti blev opløst, behøver man knap nok at nævne. Den samme skæbne led f.eks. den fascistiske arbejdsmarkedslovgivning. Man må også betone, at såvel indførelsen af republikken i 1946 som den nye – og i hvert fald på papiret på mange områder radikalt demokratiske – forfatning fra 1948 var meget vigtige institutionelle brud med fortiden.

Ved nærmere betragtning var bestræbelserne på at gøre op med den fascistiske erfaring dog mindre imponerende. Ser man bort fra ovennævnte institutionelle reformer, kan det nyetablerede demokratis opgør med fascismen stort set reduceres til introduktionen af befrielsesdagen, den 25. april som national festdag, en hektisk omdøbning af gader og pladser og en udrensning og et retsopgør, der snart udviklede sig til en ren farce. Det sidste kan antydes med et par eksempler. I 1944 blev chefen for det hemmelige politi, OVRA pure frikendt ud fra den begrundelse, at han havde været ansat af staten og ikke af det fascistiske styre. Det samme gentog sig for en general fra Salò-republikken, der havde beordret henrettelsen af 102 partisaner. Her var dommens begrundelse, at partisanerne ikke havde »rettigheder som krigsførende«¹⁵.

Nu kan man sige, at retsopgør og udrensninger af mange årsager er en kompliceret og næsten umulig proces. Man behøver blot at tænke på udviklingen i Tyskland efter nazismens fald. Til gengæld finder man – for nu at blive ved den indlysende tyske parallel – i Italien intet sidestykke til det ambitiøse allierede projekt om »afnazificering« og »politisk genopdragelse«¹⁶. Det gælder både for de allieredes politik og for de italienske anti-fascistiske regeringer fra 1944 og frem.

At de allierede ikke anså det for at være nødvendigt at »affascistisere« og »genopdrage« italienerne skal i vid udstrækning forklares med, at det

15. Eksemplerne er hentet fra den hidtil grundigste gennemgang af denne problematik, C. Pavone: »La continuità dello Stato. Istituzioni e uomini«, i AA.VV.: *Italia 1945-1948. Le origini della Repubblica*, Torino 1974, s. 137-289 (især s. 223ff).

16. For en gennemgang af det tyske eksempel, se K. C. Lammers & N. A. Sørensen: »Nationalstatens undergang: Tyskland 1945-1955«, i *Den jyske Historiker*, 43-44, 1988, s. 206ff.

fascistiske regime simpelthen ikke begik forbrydelser af et så uhyrligt omfang som de tyske nazister.

Man må også pege på vigtigheden af, at det i højere grad var englænderne end amerikanerne, der fik afgørende indflydelse på behandlingen af det besejrede Italien. For England var Italien først og fremmest besejret. I stedet for den blåøjede, men givetvis velmente amerikanske snak om demokrati, handlede krigen for de engelske magthavere langt mere om magtpolitik, og lidt spidst kan man sige, at man i det engelske udenrigsministerium ikke bekymrede sig meget om, hvorvidt italienerne var demokrater eller fascister, når blot Englands position som den dominerende Middelhavsmagt blev sikret¹⁷.

For det tredje og sidste skal man naturligvis ikke overse betydningen af den italienske modstandsbevægelses rolle i kampen mod de tyske styrker og Salò-fascisterne. Ganske vist lykkedes det hverken for Badoglio-regeringerne eller de følgende anti-fascistiske koalitionsregeringer at løsrive Italien fra den fascistiske fortid og blive anerkendt som allieret. Men man blev i det mindste anerkendt som »med-krigsførende«, og respekten for de anti-fascistiske regeringer kan ses i det vigtige faktum, at administrationen af de befriede områder, med Venezia-Giulia som undtagelse, hurtigt blev overdraget til italienske myndigheder.

Det er straks mere underligt, at den nye anti-fascistiske politiske elite ikke anså en mere tilbundsående affascistisering og politisk genopdragelse for at være nødvendig. Det kunne faktisk se ud til, at de mente, at etableringen af demokratiske institutioner i sig selv ville skabe og sikre demokratiske borgere. Bag denne holdning lå tilsyneladende en opfattelse af, at italienerne havde sonet deres synder gennem krigen og ikke mindst modstandskampen. Og i forlængelse heraf, at disse erfaringer i den grad havde bragt fascismen i miskredit, at det overvældende flertal af befolkningen var blevet anti-fascister.

Det var i hvert fald holdningen hos den ledende kristelige demokrat, *Guido Gonella*. I sommeren 1944 diskuterede man, om Italiens fremtidige konstitutionelle form skulle afgøres ved en folkeafstemning eller ej. Især det lille, men indflydelsesrige Aktionsparti (»Partito d'Azione«) mente nej, udfra det argument at en sådan i for høj grad ville minde om de fascistiske plebiscitære afstemninger. Heroverfor argumenterede Gonella:

17. Jvf. analysen hos D. Ellwood: *Italy 1943-1945*, Leicester 1985.

»På trods af de anstrengelser, fascismen har gjort for at afstumpe det italienske folks [politiske] vaner, så mener vi ikke, at folket, efter de ofre det har bragt og stadig bringer, fortsat kan betragtes som et let terræn for nye totalitære eventyr«¹⁸.

Og langt hen forekommer en sådan argumentation da også rimelig. Krigen betød langt fra de glørværdige sejre, som Mussolini havde lovet. I stedet betød den nederlag, tab og afsavn. Ovenikøbet udviklede krigen sig til en brutal og blodig borgerkrig, som vel endegyldigt må have bragt Mussolini og fascismen i miskredit, al den stund at de i Salò-republikken blev reduceret til rene marionetter i tyskernes hænder. Det var en barsk måde at blive belært om fascismens endelige konsekvenser, og det var vel næppe et mirakel, hvis italienerne blev anti-fascister af det lærestykke.

Man kan i nogen grad finde belæg for en sådan tolkning i præfekternes fortrolige månedsrapporter fra årene 1944-1948. En fast rubrik i disse rapporter er omfanget af fascistiske aktiviteter. Skal man tro rapporterne, var sådanne stort set indskrænket til væggraffitti og fuldmandsævl. Som et ganske typisk eksempel kan man nævne, at præfekten i Frosinone, syd for Rom, i marts 1945 indberettede til sine overordnede i Rom, at man havde arresteret en vis Giovanni Lombardozzi for i fuldskab at have råbt: »Leve Mussolini – Leve fascismen, der gav os mad!« Derefter fortsætter rapporten, at »bortset herfra har der i den forgangne måned ikke været nogen manifestation af det opløste fascistiske parti«¹⁹.

Detaljegraden i rapporterne er imponerende. På den anden side skal man heller ikke være blind for, at rapporterne er udarbejdet af de selv-samme præfekter, som i de foregående år med imponerende nidkærhed havde indberettet anti-fascistiske aktiviteter^{19a}. Har vi her et bevis på

18. G. Gonella: »Il primo problema della nuova ordine costituente«, i *Il Popolo*, 1.7. 1944.

19. Archivio Centrale dello Stato, Direzione Generale della Pubblica Sicurezza, Versamento 1931-1949 (herefter forkortet: ACS, PS 1931-1949), Pacco 60A, fasciolo: Frosinone, Relazione mensile sulla situazione politica-economica e sulle condizioni della pubblica sicurezza del mese di marzo 1945.

19a. I det følgende vil der komme gentagne henvisninger til præfekternes fortrolige rapporter til indenrigsministeriet i Rom, hvorfor det er på sin plads at opholde sig kort ved dem. Præfekterne var – og er – statsmagtens øverste repræsentanter på provinsniveau, og siden Italiens samling havde en af deres opgaver været at indberette om situationen i provinsen i månedlige rapporter. Rapporterne er ganske omfattende, hvad deres titel i sig selv antyder: »Månedsrapport om den politisk-økonomiske situation samt om den offentlige orden.« Generelt har indberetningerne et ganske ensartet præg, hvilket skyldes, at indenrigsministeriet udsendte direktiver om, hvilke forhold rapporterne skulle omfatte. For årene 1944-48 indbefattede disse bl.a. de politiske partiers aktiviteter, befolkningens politiske holdninger og gejstlighedens politiske aktivitet.

administrationens neutralitet, eller var der mere end vi hører om? Det kan vanskelig besvares, men det er sigende, at præfekternes overordnede i Rom udbad sig sådanne oplysninger. Det viser i hvert fald, at man fra højere niveau anså det for nødvendigt at følge dette problem nøje.

Men man behøver ikke at give sig ud i den slags spekulative overvejelser for at komme med argumenter, der kan antaste Gonellas optimisme. Jeg skal her nævne et par af de mest indlysende eksempler.

Det første er »Uomo Qualunque« eller »Manden-på-gaden« bevægelsen, som i slutningen af 1944 voksede ud af kredsen omkring *Guglielmo Gianninis* avis af samme navn. Bevægelsen var en typiske protestbevægelse, hvis mest berømte slogan: »Det var bedre, da det var værre« har slående lighedspunkter med Lombardozzis fuldemandsråberi. Samtidige iagttagere – fra kommunister til præfekterne – pegede da også enstemmigt på, at bevægelsen hentede sin støtte blandt tidligere fascister, der var alt andet end begejstrede for den demokratiske udvikling. Og bevægelsens støtte var ikke ubetydelig. Ved valget til den grundlovgivende forsamling i 1946 fik bevægelsen 5,3 % af stemmene, og ved lokalvalgene i november samme år overgik bevægelsens stemmetal de kristelige demokraters i storbyerne Rom, Napoli og Palermo²⁰.

Som et andet eksempel kunne man have peget på det nyfascistiske parti, MSI, der blev grundlagt i 1946 og straks fik en vis succes. Men i grunden fortæller en anden ting mere om, at det langt fra var alle italiene-

Ved læsningen af rapporterne får man derfor et meget tæt billede af bl.a. det politiske liv på lokalt plan. Spørgsmålet er så, hvor pålideligt dette billede er. Rapporterne omfatter dels en række faktuelle forhold. F.eks. skulle politiet overvære alle politiske møder og herigennem har detaljerede oplysninger om talernes indhold, antallet af deltagere samt evt. episoder fundet vej til rapporterne. På samme måde er alle politiske aktiviteter, der har ført til politianmeldelse blevet registreret i rapporterne, og det billede man herved får af det politiske aktivitetsniveau svarer som oftest ganske godt til det, man f.eks. får gennem dagspressen.

Det er naturligvis vanskeligere at afgøre pålideligheden af skøn over politiske holdninger, de enkelte partiers massebasis o.lign. Her skal rapporterne anvendes med stor forsigtighed, men det skal også nævnes, at præfekternes skøn på mange områder underbygges af andre samtidige kilder. Det gælder f.eks. deres skøn over politiske styrkeforhold (der svarer rimeligt nøje til resultaterne fra de mange valg i perioden) og vurderinger af kirkens politiske indflydelse.

Det er dog ikke det samme som at sige, at indberetningerne er utendentøse. Hovedparten er gennemsyret af en udpræget anti-kommunisme, som bl.a. kommer til udtryk ved at PCI-tilhængere ofte betegnes som »ekstremister«, og ved at selv de vageste rygter om kommunistiske opstandsplaner og våbenlagre refereres in extenso – for derefter uhyre sjældent at blive enten underbygget eller dementeret i følgende rapporter. På dette område fortæller rapporterne således mere om et udpræget konservativt embedsmandskorps' kommunistkræk end om PCIs aktiviteter!

20. Jvf. S. Setta: *L'Uomo Qualunque 1944-1948*, Bari 1975.

re, der var interesseret i et klart brud med fortiden. Næmlig folkeafstemningen i 1946, hvor der skulle tages stilling til efterkrigstidens Italiens konstitutionelle form. Republikken sejrede, men med en alt andet end overbevisende majoritet. Selv efter en valgkamp, hvor monarkiets medansvar for fascismen blev betonet igen og igen af det overvældende flertal af partier, stemte 10,7 mio. til fordel for monarkiet²¹.

Trods sejren for republikken var resultatet en skuffelse for især de italienske venstrepartier. Men på den anden side var der bestemt ikke tale om et lyn fra en klar himmel. Det er mest af alt tydeligt at se på den forsigtighed, de kristelige demokrater («Democrazia Cristiana», DC) lagde for dagen, før de tog et standpunkt i forbindelse med afstemningen.

Så længe som muligt afholdt DC sig fra at tage stilling. Som socialistlederen *Pietro Nenni* skrev i sin dagbog, så sagde DC hverken »no« eller »si«, men »ni«. Først på partiets kongres godt en måned før afstemningen tog DC stilling til fordel for republikken, og det endda så blødt, at man kan diskutere, om partiet overhovedet tog stilling. Kongressen besluttede nemlig, at DC som parti gik ind for republikken, men samtidig at medlemmerne måtte stemme, som de ville.

Baggrunden for denne tvetydige holdning har den katolske historiker, *Pietro Scoppola* analyseret i bogen, *La proposta politica di De Gasperi*. Iflg. Scoppola var DC-ledelsen og især De Gasperi bange for, at en klar holdning kunne splitte partiet og dets potentielle vælgere, som i vid udstrækning repræsenterede, hvad Scoppola kalder »landets reelle inertie«²².

Scoppolas bog er sammen med hans andre arbejder fra slutningen af 1970'erne noget af det mest tankevækkende, der er skrevet om Italiens historie i den overgangsperiode, der er emnet her²³. Scoppolas ambition er at nytolke De Gasperis politiske indsats i efterkrigsårene. Eller rettere at redde De Gasperi ud af kløerne på den fremherskende venstreorienterede historieskrivning, der ser De Gasperi som en af hovedskurkene i den degenerationsproces, som ifølge denne tolkning prægede Italien i de umiddelbare efterkrigsår.

I stedet fremstiller Scoppola De Gasperi som en overbevist demokrat, der forsøgte at få det bedste ud af en næsten umulig situation. Italien stod ikke blot overfor enorme økonomiske og internationale problemer. Det stod også i en situation, hvor magtfulde grupper var meget skeptiske

21. For republikken stemte 12,7 mio. Valgresultatet er bl.a. gengivet hos G. Candeloro: op. cit., s. 74.

22. P. Scoppola: *La proposta politica di De Gasperi*, 2. udg., Bologna 1978, s. 211-265.

23. Se især »La Democrazia Cristiana in Italia dal 1943 al 1948« i *Storia e politica*, 14, 1975, og *Gli anni della Costituente tra politica e storia*, Bologna 1980.

overfor demokratiet (her peger Scoppola især på kirken), og det samme gjaldt, hævder Scoppola, store dele af befolkningen. På den baggrund argumenterer han for, at nok var det demokrati, der udvikledes, alt andet end fejlfrit, men det var det bedste man kunne få i den givne historiske situation.

Som det vel gælder med alle revisionister, overbeviser Scoppola langt fra på alle punkter, men på nogle felter har han overbevisende åbnet nyt perspektiver for forståelsen af denne periodes historie. Blandt de vigtigste er hans påpegning af kontinuitetsaspektet, hvad angår politiske holdninger. På den måde kan man komme ud over at koncentrere sig om den relative mangel på brud med den fascistiske fortid og i stedet flytte tyngden over til at undersøge dette aspekts betydning for det italienske politiske liv i efterkrigsårene. Selv har Scoppola reelt kun påvist, hvordan fortiden eller opfattelser af fortiden betingede de politiske strategier for fremtiden, mens han hvad angår kontinuiteten på holdningsplanet på god italiensk vis fremsætter påstande, men glemmer at dokumentere. Det vil også blive vanskeligt, men banen er kridtet op, og nogle spredte brikker kan man pege på.

Nogle af dem vil blive taget op i det følgende, som dog først og fremmest vil blive koncentreret om *nydannelserne*, om den italienske vej til demokrati i årene 1943-1948.

Opbygningen af det demokratiske system: anti-fascistisk alliance og total opposition

For at forstå opbygningen af det demokratiske system må man tage udgangspunkt i kampen mod fascismen. Med »Uomo Qualunque« og MSI som de indlysende undtagelser henviste alle italienske partier i årene 1943-1948 til deres rødder i modstandskampen. Samtidig fremhævede de også deres rødder i tiden før fascismen, i det liberale Italien.

Blandingsforholdet mellem tradition og anti-fascisme var naturligvis højst forskelligt. Både kommunistpartiet, PCI og Aktionspartiet kunne bryste sig af lange og heroiske, men desværre ikke særligt succesrige indsatser mod fascismen. Til gengæld var partier som det liberale og det syditalienske baserede »Democrazia del Lavoro« i al overvejende grad genopståede partier, som led under alle de dårligdomme, der var typiske for partier i tiden før fascismen. Mellem disse yderpunkter (men ikke i en politisk kontinuum-forstand) kan man placere socialtpartiet, PSI og de kristelige demokrater, der i 1942-1943 dannedes af gamle politikere fra

det katolske folkeparti og af unge, katolske intellektuelle, først og fremmest fra det katolske universitet i Milano.

Det var disse seks partier, som i september 1943 indgik den anti-fascistiske alliance, som kom til udtryk i de nationale befrielseskomiteer, *I Comitati per la Liberazione Nazionale*.

Når de meget forskellige politiske partier langt om længe kunne indgå en alliance, skyldtes det først og fremmest én ting, nemlig de allieredes landgang på Sicilien i juli 1943. Det gjorde det klart, at en stærk indre opposition og modstandsbevægelse mod fascismen og de tyske tropper var en forudsætning, hvis italienske politiske kræfter skulle have indflydelse på Italiens fremtid. Den indsigt blev åbent og præcist formuleret af den illegale DC-avis, »Il Popolo« i efteråret 1943:

»[med vores kamp] må vi definitivt overvinde den vanærende fortid, som det fascistiske tyranni har givet Italien, og vi må ikke kun finde vejen til en indre genfødsel, men også nå frem til en ny værdighed over for hele verden, som på ny binder os til folkernes solidaritet og giver os autoriteten og retten til at være herrer over vores skæbne og interesser. Dette kan kun ske på en utvetydig måde, hvis tyskernes nederlag på italiensk jord også bliver et resultat af italienernes indsats«²⁴.

Det er – når man ser bort fra, at skribenten helt overser, at der også er nogle italienere at besejre – rene ord for pengene.

Skal man forstå de næste års udvikling og ikke henfalde til primitive helte/skurke forklaringsmønstre, er det også vigtigt at slå fast, at den anti-fascistiske alliance var taktisk fremfor strategisk. Det fælles program var et minimumsprogram, og at alliancen skulle ses som midlertidig, betonedes DC allerede i det programmatisk skrift, »La parola dei democratici cristiani« fra november 1943, hvor man på en gang understregede øjeblikkets behov for enhed, men også, at »ét er at samarbejde om den første demokratiske genopbygning, noget helt andet at forveksle det folkelige demokrati med et klasses diktatur«²⁵. Nærede især PCI i årene omkring krigsafslutningen forhåbninger om at basere det italienske demokrati på et folkefrontsstyre, så slog DC meget tidligt åbent fast, at affæren med den ateistiske kommunisme ville blive kortvarig.

Den anti-fascistiske koalition var altså fra starten skrøbelig, og dens levetid frem til maj 1947 blev da også præget af en endeløs række af kriser og indre modsætninger. Det kan følges på regeringsplan, hvor regeringer-

24. Citeret efter G. Andreotti: *La democrazia cristiana 1943-1948*, Roma 1975, s. 5f.

25. Programmet er optrykt i A. De Gasperi: *Scritti politici*, Milano 1979, s. 263ff.

ne afløste hinanden i rask tempo. På dette plan er de kendteste højdepunkter i degenerationsprocessen dels Aktionspartiets premierminister, *Ferruccio Parrisi* beskyldninger mod DC og de liberale om, at de ville genindføre fascismen i december 1945²⁶, dels da De Gasperi i maj 1947 smed PCI og PSI ud af regeringen og dermed signalerede alliancens definitive sammenbrud.

Kriserne og spændingerne kan også følges på andre planer. F.eks. i partipressen, hvor gensidige beskyldninger allerede fra efteråret 1944 var fast inventar i de tre massepartiers aviser, »Il Popolo« (DC), »L'Unità« (PCI) og »Avanti!« (PSI). Det samme gælder det politiske liv på lokalt plan. Her får man gennem præfektindberetningerne et billede af et ophedet politisk liv i årene, hvor modsætningerne kom til udtryk i flammende valgtaler, massesmøder, politisk obstruktion, vold, bomber og mord.

Det er således klart, at den fælles kamp mod fascismen hurtigt blev udlevet som grundlag for politisk samarbejde. Den blev ganske vist jævnlige påkaldt, ikke mindst af venstrepartierne, og for PCI udgør den anti-fascistiske tradition fortsat en hovedhjørnestein i den politiske ballast. Men selv i den uforpligtende politiske begrebsverden døde den i 1940'erne hurtigt ud som fælles tema, og når f.eks. den kristelige demokrat, *Renato Capuggi* i oktober 1947 i en tale i Firenze hev den frem, var det kun for at hævde, at de kristelige demokrater havde udgjort modstandsbevægelsens ryggrad²⁷. Klart vendt mod PCI og bestemt en sandhed med store modifikationer.

Det var altså ikke partiernes fælles fortid i kampen mod fascismen, der kom til at præge udviklingen af det italienske politiske liv i disse år. I stedet er det mest karakteristiske den hastige udvikling af to konkurrerende politiske traditioner eller ligefrem politiske kulturer, nemlig en katolsk og en social-kommunistisk, for at anvende den samtidige betegnelse. Som alle vel ved, har disse to kulturer domineret det politiske liv og også i bredere forstand samfundet i Italien lige siden.

I en bog fra 1986 om Italiens og især PCIs historie i det første årti efter krigen har den kommunistiske historiker, *Paolo Spriano* parafraseret Arthur Schlesingers berømte udtryk og karakteriseret de to kulturer som værende i »total opposition« til hinanden²⁸. Der er ingen tvivl om, at modsætningen mellem katolikker og kommunister er blevet levet meget dybt i Italien, især i de første 15-20 år efter krigen.

26. Se F. Parrisi: *Scritti politici 1915-1975*, Milano 1976, s. 195ff.

27. ACS, PS 1931-1949, Pacco 88, fascicolo: Partito Democrazia Cristiana 1947, sottofascicolo: Firenze, Relazione di 27.10. 1947.

28. P. Spriano: *Le passioni di un decennio 1946-1956*, Milano 1986, s. 75f.

Men under de normative frontalmodsatninger skjuler der sig en række lighedspunkter. I den normative modsætning er de to kulturer nemlig indlysende indbyrdes afhængige, og ser man på kulturernes organisatoriske udtryk i partier og masseorganisationer, er det ligheder frem for forskelle, der springer i øjnene.

I begge traditioner kan man også finde elementer, der peger tilbage mod fascismen. Den fremtrædende italienske politolog, *Giorgio Galli* forklarede en gang de imponerende medlemstal i partierne med, at italienerne havde vænnet sig til masseorganisationer under fascismen²⁹. Det er givetvis for let, men det er påfaldende, i hvor høj grad både det katolske og det kommunistiske net af masseorganisationer ligner det fascistiske. I begge finder man – ud over selve partiet – ungdoms- og fritidsorganisationer, samt selvfølgelig faglige organisationer. Men også på andre områder er det nærliggende at drage paralleller til fascismen.

For det første kan man pege på lighedstrækkene mellem den fascistiske førerkult og den kommunistiske dyrkelse af partilederen, »il capo«, dvs. Togliatti og især Stalin³⁰. For det andet kan nævnes kontinuiteten i anti-kommunismen som et dominerende element i den politiske begrebsverden fra fascismen til DC. Selvfølgelig skal man være forsigtig med lette forsimplinger, og det skal indrømmes, at især anti-kommunismen også kan forklares med betoningen heraf inden for kirken og med fremvæksten af den kolde krig. Men ved en sammenligning af såvel indhold som formsprog i fremstillingen af kommunismen i den fascistiske propaganda og i de kristelige demokraters valgpropaganda fra årene 1946-1948 er det de mange fællestræk, der springer i øjnene³¹.

Som et tredje og uhyre interessant eksempel kan man fremhæve den centrale rolle som nationalisme eller i hvert fald nationale temaer spillede i den politiske debat, både hos PCI og DC. Mest tydeligt er det hos DC, hvis dominerende slogan i disse år var »Fædreland, Familie, Frihed«, og begrebet fædreland findes igen og igen i de krist-demokratiske skrifter. Men det findes også hos kommunisterne. F.eks. anvendte den kommunistisk-socialistiske Folkefront i 1948 Garibaldi som symbol i valgkampen. Det spændende er ikke at finde nationsbegrebet i den politiske debat, men præcist at finde det som et så centralt begreb hos italienske massepartier.

29. Refereret efter A. Lombardo: *Democrazia cristiana e questione nazionale*, Milano 1980, s. 20.

30. Omfanget og betydningen af Stalin-dyrkelsen er påpeget af P. Spriano: op.cit., s. 149ff. Spriano kæder den dog ikke sammen med den fascistiske førerkult.

31. Et fyldigt udvalg af de kristelige demokraters valgplakater fra disse år er gengivet i AA.VV.: *C'era una volta la DC*, Roma 1975.

På den kristlig-demokratiske valgplakat fra 1948 har Garibaldi og hans 1000 rejst sig fra gravene for at uddrive den nye udenlandske fare (der ovenikøbet anvender Garibaldis kontrafej som sit symbol). Det er interessant, at Togliatti fremstilles med udprægede semittiske træk. Plakaten er således ét eksempel på, hvordan DC-propagandaen overtog fascistiske elementer: den ariske Garibaldi over for semitten Togliatti.

Dette peger tilbage til den centrale rolle, nation og nationalisme spillede i den fascistiske sprogbrug. At sætte lighedstegn mellem nationalisme og fascisme er selvfølgelig aldeles uholdbart, men som tidligere nævnt, var det det fascistiske styre, som introducerede nationalismen i italiensk massepolitik. Og der forblev den, om end uden de imperialistiske overtoner. Det er således værd at overveje, om etableringen af en mere udbredt nationalbevidsthed kan siges at være noget af fascismens vigtige, ja, måske ligefrem positive arvegods til efterkrigstidens Italien.

En første støtte for denne tese kan man finde i de tidligere omtalte præfektindberetninger. Her berettes om en udbredt interesse ikke kun for forhandlingerne om fredstraktaten, men også for Venezia-Giulias fremtid. Og denne interesse er vel at mærke et kendetegn for rapporterne fra alle dele af landet. F.eks. kunne præfekten i Agrigento på Siciliens syd-

spids og vel også i politisk forstand i udpræget grad et *Ultima Thule* indberette, at de vestallieredes erklæring om Triestes fremtid i marts 1948 blev hilst med »imponerende demonstrationer af patriotisme og italienskhed (italianità)«³².

Når man læser disse rapporter, kan man ikke lade være med at tænke på de tilsvarende fra 1915, hvor et fælles træk netop var betoningen af den manglende nationalfølelse³³. Kan man ikke sige andet sikkert, så er det i hvert fald givet, at præfekternes indtryk af omfanget af nationalbevidsthed havde undergået drastiske forandringer i de mellemliggende 30 år.

Problemet omkring etableringen af en udbredt national bevidsthed er endnu ikke taget op til systematisk behandling i forskningen og må derfor stå som endnu et af periodens åbne spørgsmål. I artiklens sidste del vil de mønstre, der kom til at præge efterkrigstidens politiske liv i Italien, blive taget op. Interessen vil blive koncentreret om den af de politiske traditioner, der blev den dominerende, nemlig den katolske, og spørgsmålet om, hvorfor det netop blev DC, som løb af med sejren i den ophedede politiske kamp, der prægede Italien i årene 1946-1948.

Årsagerne til de kristelige demokraters succes

Når man gennemgår politiets arkiver om anti-fascistiske aktiviteter i Salò-republikken i 1943, er det ikke just DC som et kommende masseparti, der ligger tankerne nærmest. Mens materialet om PCI og Aktionspartiet fylder den ene arkivpakke efter den anden, finder man kun et enkelt, beskedent læg om de kristelige demokrater³⁴. I lægget ligger nogle eksemplarer af en pamflet med titlen »Le idee ricostruttive della democrazia cristiana« (De kristelige demokraters tanker om genopbygning), partiets første programmatisk skrift fra juli 1943. Sammen med pamfletterne ligger 14 politiindberetninger. De er omtrent enslydende. Alle er dateret i august 1943, og alle fortæller, at pamfletterne er fundet i breve af censurmyndighederne. De fleste af brevene er adresseret til lokale præster, og alle er afsendt af den romerske sagfører, *Giuseppe Spataro*, der var en af partiets grundlæggere. Spataro har omhyggeligt forsynet alle breve med afsenderadresse, og for at gøre denne historie færdig kan det fortælles, at den

32. ACS, PS 1931-1949, Pacco 106A, fasciolo: Agrigento, Relazione mensile ... del mese di marzo 1948.

33. Jvf. note 6.

34. ACS, PS, Repubblica Sociale Italiano 1943, busta 28, fasciolo: Democrazia cristiana.

romerske befrielseskomité, der var den italienske pendant til Frihedsrådet, i 1943-1944 brugte Spataros kontor til sine ugentlige møder. Det er altså også en historie om dilettanteri i modstandsbevægelsens ledelse, vi her har fat i. Her er pointen dog en anden. Næmlig at DC på et tidspunkt, hvor PCI var i fuld gang med at opbygge en stor og stærk illegal partistruktur, på det nærmeste ikke eksisterede.

»Og hvis far og mor ikke går hen for at stemme, tisser vi i sengen.«

Mens kommunister og socialister indskrev intellektuelle i deres valgkamp i 1948, gjorde de kristelige demokrater brug af børnene. Plakatens budskab er udtryk for, at man frygtede, at en lav valgdeltagelse ville være en fordel for Folkefronten.

Små fem år senere var billedet dramatisk ændret. Ved valget i april 1948 fik DC 48,5 % af stemmerne, mens den kommunistisk-socialistiske »Demokratiske Folkefront« måtte nøjes med 31 %. Da PCI-lederen, Palmiro Togliatti nogle dage efter valget kommenterede resultatet i partiorganet, »L'Unità«, var han ikke i tvivl om årsagerne til de kristelige demokraters valgsejr. Den skyldtes for det første kirkens og de katolske lægmandsorganisationers »ulovlige og massive intervention«. For det andet »regeringens pression og intimidationer over for befolkningen og arbejdsgivernes over

for arbejderne.« Samt for det tredje »den brutale udenlandske indblanding for at påvirke vælgernes vilje«³⁵.

Nu skal man naturligvis ikke nødvendigvis lade Togliattis ord stå til troende. For den mest fremtrædende leder af den besejrede socialistisk-kommunistiske alliance kunne det være vigtigere at komme med undskyldninger end forklaringer. Men Togliattis opfattelse blev i store træk – om end i drastisk andre ord – delt af den italiensk-amerikanske økonom, *Mario Einaudi* (søn af den liberale økonom og politiker, *Luigi Einaudi*, der blev den italienske republiks 2. præsident), da han analyserede valgresultatet for en amerikansk offentlighed i juli 1948³⁶. Togliattis og Einaudis analyser kan derfor med rimelighed anvendes som afsæt for den følgende diskussion af baggrunden for DCs succes i efterkrigsårene.

Blandt venstreorienterede historikere har det været yndet at forklare DCs succes med, at partiet blev støttet af det italienske borgerskab og især af industriborgerskabet³⁷. Det gjorde det også; men det er en langt mere kompliceret og konfliktfyldt historie, end de fleste venstreorienterede historikere lader os forstå. På den ene side var DC i sine første år særdeles kritisk over for kapitalismen og især storindustrien. Denne holdt på den anden side bestemt heller ikke meget af de tanker om statsstyring, som den katolske korporatisme i disse år gav anledning til. Generelt må det siges, at vores viden om forholdet mellem DC og industriborgerskabet stadig er meget mangelfuld, ikke mindst fordi industriarbejdsgiverforeningen, Confindustrias arkiver er omtrent hermetisk lukkede, men det, vi ved, peger i retning af, at DC ikke *var* borgerskabets parti, men at det *blev* det, da industriborgerskabet erkendte nødvendigheden af at have tætte forbindelser til det dominerende ikke-venstreorienterede masseparti. Men det er en historie, der i vid udstrækning kom til at udspille sig senere, og som det i hvert fald er svært at føre længere tilbage end til midten af 1947³⁸.

Der er mere forklaringskraft i en anden typisk venstretolkning, nemlig at DCs succes skyldtes amerikansk støtte. Men også her er nogle præciseringer nødvendige. For det første var DC bestemt ikke USAs første valg.

35. *L'Unita*, 23.4. 1948.

36. M. Einaudi: »The Italian Elections of 1948«, i *Review of Politics*, 10, 1948, s. 354.

37. F.eks. har Lidia Menapace hævdet, at »DC var i et og alt underlagt Confindustrias diktater«. L. Menapace: *La democrazia cristiana*, Milano 1974, s. 37.

38. Jvf. analyserne hos P. Barucci: *Ricostruzione, pianificazione, Mezzogiorno*, Bologna 1978; A. Giovagnoli: »I cattolici e il capitalismo nella storiografia sul secondo dopoguerra«, i *Studium* 78, 1978; samme: *Le premesse della ricostruzione*, Milano 1982 og M. Salvati: *Stato e industria nella ricostruzione*, Milano 1982.

For både Roosevelt- og Truman-administrationen kunne stabilitet og demokrati i Europa kun sikres gennem økonomisk vækst og sociale reformer. Til det var centrum-venstre regeringer mest formålstjenlige, og i forlængelse heraf søgte amerikanerne i første omgang at skubbe PSI mere mod centrum. Først da det viste sig at være umuligt, støttede man De Gasperis kristelige demokrater, mere af nød end af lyst, og helt frem til o. 1950 håbede amerikanerne fortsat på, at en kombination af politisk støtte og økonomisk hjælp kunne medvirke til at gøre *Giuseppe Saragats* moderate socialistiske udbryderparti, PSLI (i dag: PSDI) til en stærk politisk kraft i Italien.

For det andet viser det i dag tilgængelige materiale, at De Gasperi ikke, som ofte hævdedet, af amerikanerne blev beordret til at smide venstrepartierne ud af regeringen, da han i januar 1947 besøgte USA. Kan man tale om ordrer i den forbindelse, kom de i stedet fra Vatikanet: i november 1946 gjorde kardinal *Montini*, den senere *Paul VI*, det klart for De Gasperi, at en regering uden PCI og PSI var en betingelse for Vatikanets fortsatte støtte til DC³⁹.

På den anden side var der et tydeligt indirekte amerikansk pres for at få fjernet kommunisterne fra regeringen. Det kom til udtryk gennem de amerikanske reaktioner på italienske forespørgsler om økonomisk hjælp til det på det nærmeste hungerramte Italien. Da den amerikanske ambassadør, *James C. Dunn* i begyndelsen af maj 1947 fortalte De Gasperi, at betingelsen for amerikansk hjælp var, at italienerne »put their homes to order«, var budskabet – trods husholdningsmetaforen – klart, og i begyndelsen af juni tilsagde USA da også De Gasperis nye regering sin fulde støtte.

Fra dette tidspunkt var den amerikanske støtte til De Gasperis kristelige demokrater uforbeholden. Kun de kunne danne bolværk mod den kommunistiske fare, som i amerikanske øjne var overhængende. Støtten voksede både i midler og omfang eksplosivt i forbindelse med valgkampen i 1948. I december 1947 bevilgede den amerikanske kongres ekstraordinær hjælp til Italien, hvilket blev gentaget i februar 1948. Den kristelig demokratiske valgkasse blev fyldt op med dollars, og pengene suppleredes med trusler om, at Italien ikke ville få del i Marshall-hjælpen, hvis venstrefløjen sejrede. Sågar muligheden for militær indgriben blev luftet. Ved siden af den officielle støtte kom den private. Den italiensk-amerikanske bladkonge, *Generoso Pope* (der i 20'erne og 30'erne varmt havde støttet fascismen) organiserede en brevkampagne, hvor italienske indvandrere

39. Jvf. P. Scoppola: *La proposta*, cit., s. 309f.

advarede deres familier hjemme mod kommunismens forbandelser. Og blandt de mere kuriøse eksempler kan nævnes, at anti-kommunistiske Hollywood-magnater oversvømmede de italienske biografer med kopier af *Ernst Lubitschs* film, »Ninotscha«, så de kommunismeforblændede italienere kunne se, hvordan livet i det kommunistiske paradys i virkeligheden var!

Vores viden om den amerikanske italienspolitik (og indblanding i Italiens indre anliggender) skylder vi først og fremmest de amerikanske historikere, *John L. Harper* og *James E. Miller*⁴⁰. I sin vurdering af den amerikanske politiks betydning for Italiens politiske udvikling er Harper meget forsigtig, mens Miller mere uforbeholdent karakteriserer den som afgørende⁴¹. Det skal imidlertid påpeges, at både Harpers og Millers arbejder primært er baseret på amerikansk materiale og koncentrerer sig om beslutningstagerniveauet. Derimod interesserer de sig ikke for den italienske reception af den amerikanske indblanding på masseplan.

Samtidige iagttagere som Togliatti og Einaudi var ikke i tvivl om vigtigheden af den amerikanske intervention. Det er også sigende, at treenigheden Amerika-Kirken-De kristelige Demokrater er en dominerende figur i *Guareschis* uhyre populære første bind af »Don Camillo«-historier, der udkom i netop 1948⁴². Men spørgsmålet om opfattelsen af USA i Italien i disse år og dermed også om vigtigheden af den amerikanske interention, er sandsynligvis mere komplekst. Man må f.eks. ikke overse betydningen af de amerikanske besættelsestropper, der frem til december 1947 var stationeret i Italien. De medbragte nok visionen om amerikansk velstand, men også – fremgår det af politiets rapporter om den offentlige orden – store problemer som sortbørshandel, væbnede overfald, voldtægter, mord og en udbredt prostitution, ikke mindst blandt mindreårige⁴³. Eksempler som disse gør det i det mindste fristende at overveje, hvorvidt *Ennio Di Nolfos* påpegnig af, hvordan de allierede styrker af den syditalienske befolkning i årene 1943-1945 oplevedes ikke kun som befriere, men også som besættelsestropper, kan udbredes i både tid og rum⁴⁴.

40. J. L. Harper: *America and the Reconstruction of Italy*, Cambridge 1986; J. E. Miller: »Taking off the Gloves: The United States and the Italian Elections of 1948« i *Diplomatic History*, 7, 1983 og samme: *The United States and Italy: The Politics and Diplomacy of Stabilization 1940-1950*, Cornell Hill 1986.

41. J. E. Miller: »Taking off«, cit., s. 53.

42. G. Guareschi: *Don Camillo*, Milano 1977.

43. En skræmmende række eksempler er samlet af præfekterne i Pisa og Napoli. Jvf. ACS, PS 1931-1949, Pacco 60B, fascioli: Pisa, Napoli.

44. E. De Nolfo: *Le paure e le speranze degli italiani 1943-1953*, Milano 1986, s. 80 ff.

Vender man sig mod kirkens rolle, kan de fleste forbehold uden tøven udelades. I Lateranaftalerne mellem Vatikanet og den italienske stat fra 1929 skrev kirken under på, at den ikke ville blande sig i italiensk politik. Er overtrædelser heraf at regne blandt dødssynderne, står den italienske gejstlighed og Vatikanets ledere stort set alle til en hed fremtid i skærsilden. For kirken blandede sig, så det forslog, og det på alle tænkelige niveauer.

Vatikanets pres for at få venstrepartierne ud af regeringen er allerede nævnt. Men kirken leverede også en omfattende konstruktiv støtte til DC. For det første gennem den i 1940'erne omfattende katolske presse, der spændte fra elitære tidsskrifter som det jesuitiske, »L'Azione Cattolica« over lokale aviser som »L'Avvenire« i Bologna til ydmyge, ofte stencilerede kirkeblade. For det andet gennem det vidstrakte net af katolske masseorganisationer. Størst var lægmandsorganisationen, »Azione Cattolica«, der i 1948 talte ca. 2 mio. medlemmer, men nævnes skal også arbejderforeningen, ACLI, og sammenslutningen af småbønder, »Coldiretti«. I forbindelse med valget i 1948 dannedes ligefrem en decideret propagandaorganisation, »I Comitati Civici«, der under *Luigi Geddas* ledelse forfulgte sine eksplicitte mål: at bekæmpe kommunismen og skaffe DC stemmer⁴⁵. For det tredje gennem gejstlighedens direkte indblanding i politik. Igen frembyder præfekternes indberetninger spændende materiale. Blandt de mange forhold, som der indberettedes om, er nemlig »gejstlighedens politiske aktiviteter«, og det billede, der fremmanes, er af en gejstlighed, der bestemt ikke veg tilbage for at bruge prædikestolen til at sprede politiske budskaber. I januar 1946 kunne præfekten i Agrigento berette om politiske møder til fordel for DC afholdt i kirkerne, i marts samme år indberettede præfekten i Imperia i det nordvestlige Italien, at biskoppen i Ventimiglia i et hyrdebrev opfordrede menigheden til at støtte DC, og fra Milano indberettedes det i februar 1947, at »gejstligheden udtrykker hele sin støtte til »DC« og skjuler på den anden side ikke sin voldsomme antipati for venstrepartiernes tilhængere«⁴⁶. Eksemplerne kunne mangedobles. Tvivlede man alligevel på, om budskabet var trængt igennem, kunne man sætte trumf på og ty til mirakler: valgkampen i 1948

45. Jvf. L. Ferrari: »Quadri politici e organizzazioni cattoliche di massa tra fascismo e dopoguerra« i *Mélanges de l'Ecole Française de Rome*, 95, 1983. Azione Cattolicas medlemstal er gengivet efter C. Falconi: *La Chiesa e le organizzazioni cattoliche in Italia (1945-1955)*, Torino 1956, s. 399f.

46. ACS, PS 1931-1949, Pacco 71A, fasciolo: Agrigento, Relazione mensile ... del mese di gennaio 1946; Pacco 72C, fasciolo: Imperia, Relazione mensile ... del mese di marzo 1947; Pacco 79A, fasciolo: Milano, Relazione mensile ... del mese di febbraio 1947.

er også historien om Madonnastatuer, der på stribe græd bitre tårer ved tanken om en eventuel Folkefrontssejr⁴⁷.

Betydningen af kirkens intervention til fordel for DC er vanskelig at afgøre præcist. Men at kirken i 1940erne spillede en central rolle i flertallet af italienerenes liv, og at dens politiske budskaber derfor også havde afgørende betydning, var samtidige iagttagere enige om.

Det er således sigende, at PCI gjorde, hvad det kunne for at fremstå som et tolerant parti i det religiøse spørgsmål og søgte at mane billedet af den ateistiske kommunisme i jorden⁴⁸. Det lykkedes ikke, og lige så interessant er det at følge kommunistiske klager over kirkens indblanding på lokalt plan, der omhyggeligt blev registreret af præfekterne. Der er i hvert fald ingen tvivl om, at PCI anså kirken for at være en uhyre indflydelsesrig faktor på folkeligt plan.

Det samme gjorde præfekterne. I august 1945 indberettede præfekten i den sytalienske provins, Teramo, at DC stod stadig stærkere, »hvilket først og fremmest skyldes den propaganda, som udfoldes gennem de katolske organisationer, samt den moralske støtte, der ydes af biskoppen af Teramo«⁴⁹. Samme måned kunne præfekten i Bologna, midt i Italiens »røde bælte«, oplyse, at »i landsbyerne på landet og i bjergene følger man de råd, der gives af præsterne, som udøver propagandaaktivitet, selv under gudstjenesterne«⁵⁰.

Det generelle billede, som formidles af præfekterne, er, at kirkens indflydelse var størst i landdistrikterne og i Syditalien. Samt blandt kvinder. Det sidste understreges også i de katolske masseorganisationer: i 1948 var 70 % af »Azione Cattolicas« medlemmer kvinder⁵¹.

Billedet bekræftes også af de religionssociologiske undersøgelser, som katolske universiteter begyndte at foretage sidst i 1940erne⁵². Grundtonen i disse analyser er på det nærmeste panisk: italienerne var for 99,6 %s

47. Jvf. G. Candeloro: op. cit., s. 183 f.

48. Det var f.eks. et tilbagevendende tema i en række af Togliattis taler. Det mest kendte eksempel er hans tale i Rom den 9. juli 1944, gengivet i P. Togliatti: *Politica comunista*, Roma 1945, s. 82ff. Temaet genfindes i PCIs politisk-teoretiske tidsskrift, *Rinascità* i artikler som »Chiesa cattolica o partito politica« (Maggio-giugno 1945) og »Marxismo e religione« (Settembre-ottobre 1945).

49. ACS, PS 1931-1949, Pacco 63A, fasciolo: Teramo, Relazione mensile ... del mese di agosto 1945.

50. ACS, PS 1931-1949, Pacco 58B, fasciolo: Bologna, Relazione mensile ... del mese di agosto 1945.

51. Jvf. C. Falconi: op. cit., s. 399f.

52. Den grundigste af disse er A. Leoni: *Sociologia e geografia religiosa di una Diocesi*, Roma 1951 (Om Mantova-provinsen på Po-sletten). Hertil kommer en række mindre systematiske, hvis resultater er sammenfattet hos C. Falconi: op. cit. s. 29-58.

vedkommende ikke praktiserende katolikker, fandt man ud af. Læst i dag drager man dog den modsatte konklusion. Nemlig at imponerende mange – og bortset fra i de største byer og i de røde landzoner i Emilia Romagna et solidt flertal – var praktiserende katolikker og derfor givetvis også modtagelige for kirkens politiske budskaber.

Endelig støttes billedet af en dybt katolsk landbefolkning af resultaterne af den spredte italienske forskning i Oral History-traditionen. Her skal blot nævnes pioneren, *Nuto Revellis* seneste bog om bondekvindens livserfaringer i den nordlige Cuneo provins gennem de sidste ca. 75 år. Her står religionen også centralt. Som en af kvinderne siger: »Da vi var børn, og stadig væk for 30 år siden, var præsten alt.« At hun fortsættter: »Men nu er vi klogere«, er en helt anden historie⁵³.

Hidtil er de kristelige demokraters succes her kun søgt forklaret med faktorer, der er hentet *uden for* partiet selv. Og der standser de fleste forklaringer. DC fremstiles som oftest som et organisatorisk svagt parti. I en artikel om DC i den katolske højborg, Veneto-provinsen i Nordøstitalien, hævder historikeren, *Silvio Lanaro* ligefrem, at partiet ikke eksisterede: det var reduceret til medlemskort, ledere, kontorer og reglementer for partimøder, der aldrig blev afholdt⁵⁴.

Dette dystre billede skyldes i vid udstrækning, at DC naturligt nok både eks- og implicit sammenlignes med PCI, og der er ingen tvivl om, at kommunistpartiet både hvad angår medlemstal og partiaktivitet var (og er) mere imponerende end DC. Men derfra og til at hævde, at DC som parti var betydningsløst, er der et langt spring. Faktisk havde partiet i 1945 ikke mindre end 538.000 medlemmer; et tal, der i 1948 var vokset til 1.100.000. Det var ganske vist kun godt halvt så mange medlemmer, som PCI rådede over, men et alt andet end ubetydeligt antal, som også i komparativt lys er imponerende. F.eks. havde CDU i 1948 kun ca. 340.000 medlemmer⁵⁵.

Medlemstal alene fortæller naturligvis ikke meget om et partis reelle styrke. Men DC var i årene 1944-1948 bestemt heller ikke et inaktivt parti. Fra efteråret 1944 påbegyndtes skolingskurser for partiaktivister, med det

53. N. Revelli: *L'Anello forte. La donna: storie di vita contadina*, Torino 1985, s. LXXVII.

54. S. Lanaro: »Società civile, »mondo« cattolico e democrazia cristiana nel Veneto tra fascismo e postfascismo«, i AA.VV.: *La democrazia cristiana dal fascismo al 18 aprile*, Venezia 1979, s. 52. Lignende vurderinger genfindes f.eks. i AA.VV.: *L'organizzazione partitica del PCI e della DC*, Bologna 1969, s. 385-400 og hos L. Ferrari: op. cit., s. 238.

55. For PCIs og DCs medlemstal, se AA.VV.: *L'organizzazione partitica*. cit., s. 263 og s. 311. CDUs medlemstal er gengivet efter H. Grebing: »Die Parteien«, i W. Benz (Hrsg.): *Die Bundesrepublik Deutschland*, Frankfurt a.M. 1983, bd. 1, s. 177.

formål at indprente »DCs filosofiske forudsætninger, ... kirkens sociale tænkning, spørgsmålet om regeringsform og lokale problemer, menneskesyn, autoritet og frihed, familie, arbejde, rettigheder og pligter o.s.v.«⁵⁶. Kurserne annonceredes i partiets avis, »Il Popolo«, hvis oplagstal også fortæller noget om partiets styrke på basisplan: alene i Milano var det daglige oplag ca. 57.000 i februar 1947⁵⁷. I avisens spalter indtog referater fra politiske møder og lokale partikongresser i disse år en væsentlig plads, og dette indtryk af et også på lokalt plan aktivt parti bekræftes i politiets arkiver, hvor der er opbevaret hundredvis af telegrammer med indberetninger om velbesøgte DC-møder i årene 1946-1948⁵⁸. Desværre er det umuligt at rekonstruere et præcist billede af det interne liv i partiet i disse år, da DC, med enkelte lokale undtagelser, udmærker sig ved ikke at have bevaret partiarkiver⁵⁹. Men både medlemstal og det billede af partiaktiviteter, som både pressen og politiindberetningerne formidler, maner til at forholde sig med en god portion skepsis til det traditionelle billede af DC som parti.

Man må heller ikke overse, at DC fra maj 1947 sad på regeringsmagten og allerede fra december 1945 med Alcide De Gasperi på premierministerposten. Heri ligger også en indlysende del af forklaringen på DCs imponerende succes i efterkrigsårene. At De Gasperi var en dreven politisk taktiker er hævet over al tvivl og kan demonstreres ved at pege på to potentielt sprængfarlige emner, som han sikrede ikke blev politiske problemer. For det første undertegnelsen af den i den italienske offentlighed øjnes urimeligt hårde fredstraktat og for det andet udarbejdelsen af forfatningen og her især sikringen af, at Lateranaftalerne fra 1929 blev en del heraf. Begge problemer blev løst, før venstrepartierne blev frataget del af regeringsmagten, hvilket iflg. *Giulio Andreotti*, der i disse år var en af De Gasperis nærmeste medarbejdere, var alt andet end tilfældigt⁶⁰. I en mere positiv forstand var regeringens politik på to omdiskuterede områder efter alt at dømme også en medvirkende årsag til DCs valgsejr i 1948.

For det første den drastiske deflationistiske politik, som blev indledt i juli 1947 under ledelse af den liberale finansminister, Luigi Einaudi. At

56. *Il Popolo*, 29.10.1944.

57. Jvf. ACS, PS 1931-1949, Pacco 79A, fasciolo: Milano, Relazione mensile ... del mese di febbraio 1947.

58. ACS, PS 1931-1949, Pacchi 88, 89, 89bis: Partito clericale.

59. To af disse undtagelser er blevet anvendt i lokalstudier om DC: V. Casotti: »La formazione della democrazia cristiana a Reggio Emilia«, i *Ricerche storiche (Reggio Emilia)*, 12, 1978 og F. Bartemini: »Una spaccato della »provincia« democristiana: il caso di Padova«, i AA.VV.: *La democrazia cristiana dal fascismo al 18 aprile*, cit.

60. Jvf. G. Andreotti: *Intervista sul De Gasperi*, Roma-Bari 1977, s. 75ff.

den løbske inflation⁶¹ måtte bremses, var der bred politisk enighed om; om midlerne derimod ikke. Kernen i Einaudis politik var en meget stram kreditpolitik, der bl.a. resulterede i et drastisk investeringsfald, og af mange økonomiske historikere tillægges politikken derfor et stort ansvar for den stagnation, der prægede Italiens økonomi frem til Korea-krigs boom'et⁶². Man skal imidlertid ikke overse det vigtige faktum, at den deflationære politik virkede: inflationen blev bragt under kontrol, hvilket var af afgørende betydning for den middelklasse, der udgjorde størstedelen af DCs potentielle vælgerbasis. Kan man diskutere den nationaløkonomiske fornuft i Einaudis politik, kan man derimod ikke diskutere den politiske fornuft i den, set med DC-øjne, og John Harper har rammende sammenlignet deflationspolitikken med den fascistiske lire-revaluering i 1920-erne⁶³.

For det andet skal fremhæves myndighedernes drastiske indgreb for at sikre den offentlige orden. Som tidligere nævnt var vold et almindeligt element i den politiske virkelighed i efterkrigsårenes Italien. Det gjaldt for hele det politiske spektrum, men hævet over al tvivl er det, at det var venstrepartiernes tilhængere, der førte an i voldeliggørelsen af politikken. I samtiden talte man ligefrem om kommunisternes »dobbeltspil«: på overfladen var PCI en varm tilhænger af det parlamentariske demokrati, men i virkeligheden forberedte man en revolutionær omvæltning. Nyere forskning har godtgjort, at man ikke kan beskyldte PCI-ledelsen for et sådant dobbeltspil, men samtidig også peget på, at mange menige kommunister var langt mere radikale end partiledelsen⁶⁴. Den slags subtile distinktioner lå imidlertid 1940ernes politiske klima fjernt. Og selv om man i januar 1948 på en mur i Savona kunne læse, at »Ungdommen vil knække Scelbas køller«, så efterlader præfekternes indberetninger liden tvivl om, at det, præfekterne yndede at kalde »den sunde del af befolkningen«, hilste indenrigsminister, *Mario Scelbas* hårde linie over for strejker og politiske manifestationer velkommen⁶⁵.

At finde denne slags vurderinger hos ordensmagtens øverste repræsentanter på lokalt plan, er selvfølgelig alt andet end overraskende. Men

61. Det italienske pristol eksploderede i efterkrigsårene: 1944: 858; 1945: 2060; 1946: 2884; 1947: 5159 (1938 = 100). Jvf. D. Sassoon: *Contemporary Italy*, London 1986, s. 25.

62. Se f.eks. E. Piscitelli: *Da Parri a De Gasperi*, Milano 1975, s. 191-230 og C. Danco: *La politica economica della ricostruzione*, Torino 1975, s. 227ff.

63. J. L. Harper: op. cit., s. 139.

64. Jvf. P. Scoppola: *Gli anni della Costituente*, cit., s. 25, 85ff og 99ff, og P. Spriano: op. cit., s. 83ff, 98ff og 138ff.

65. Graffittien er omtalt i ACS, PS 1931-1949, Pacco 107C, fasciolo: Savona, Relazione mensile ... del mese di gennaio 1948

derfor er vurderingen ikke nødvendigvis forkert. Det er i hvert fald vanskeligt at forestille sig, at et politisk klima præget af både verbal og korporlig vold for den politisk usikre del af befolkningen har fremmet lysten til det »salto in buio«, det spring ud i mørket, som et venstrefløjsflertal ville medføre.

Sammenlignet hermed repræsenterede det regeringsbærende DC det sikre, systemet. Og at støtte systemet må efter 20 års fascisme have ligget mange italienerne snublende nært.

Det er fristende at se de kristelige demokraters overvældende valgsejr i 1948 som indledningen til den DC-dominans, som har præget italiensk politik på nationalt plan lige siden. Virkeligheden er dog mere kompliceret. Ved valget i 1953 led DC et alvorligt nederlag og mistede godt 8 % af stemmerne. En hovedårsag hertil var, at De Gasperi-regeringen havde gennemført en ny valglov, der sikrede et parti (eller en valgalliance), der fik over halvdelen af stemmerne, 64 % af pladserne i parlamentet. Regeringens begrundelse for loven var, at den ville gøre det nemmere at regere, hvilket i årene 1948-1953 trods DCs parlamentariske flertal havde vist sig at være uhyre vanskeligt: De Gasperi havde i disse år ledet ikke mindre end fire forskelligt sammensatte koalitioner. Argumentet blev ikke overraskende afvist af oppositionen. PCI døbte loven »legge truffa«, svindellogen, og var i stand til at rejse en bred protest imod den i opinionen, ikke mindst fordi loven havde ubehagelige mindelser om den valglov fra 1923, som Mussolini brugte som afsæt for etableringen af det fascistiske diktatur⁶⁶. Resultatet blev, at den alliance, der støttede loven (foruden DC bestod den af de liberale, republikanerne og socialdemokraterne), ikke opnåede et absolut flertal (om end den med 49,8 % var meget tæt på), og loven blev ophævet af det nyvalgte parlament.

Valgnederlaget blev også et personligt nederlag for De Gasperi, der blev afløst som partileder af *Amintore Fanfani*, og under dennes ledelse udvikledes i løbet af 1950'erne de strukturer, der siden har holdt DC ved magten. Fanfani tilhørte partiets venstrefløj, og hans erklærede hensigt var at gøre DC ligeså organisatorisk stærkt som PCI. Under hans ledelse påbegyndtes derfor en hektisk organisatorisk aktivitet; men resultatet blev det stik modsatte af den erklærede hensigt. Ganske vist voksede antallet af partifafdelinger eksplosivt, ikke mindst i Syditalien. Men under ekspansionen lå en politisk indholdstømning af partiet. Fanfanis DC blev ikke præget af basisaktivisme, men i stedet af klientelisme, hvor medlem-

66. Jvf. C. Ghini: *Il voto degli italiani*, Roma 1975, s. 113.

skab ikke begrundedes i politisk engagement, men i de karrieremuligheder, som partikortet åbnede op for. I denne degenerationsproces spillede den fra 50'erne voldsomt ekspanderende statslige sektor en afgørende rolle. Her var der ben nok at dele ud af, ikke kun til kristelige demokrater, men også til støttepartierne, først og fremmest »grønærterne« – samtidens hånlige betegnelse for socialdemokraterne. Sammenblandingen af politisk repræsentation og den offentlige økonomi har siden udgjort kernen i det, der ofte kaldes DC-staten⁶⁷.

På et andet niveau har overgangsårene fra fascisme til demokrati imidlertid været af afgørende betydning for hele efterkrigstidens historie. Nemlig gennem etableringen af de to omtalte politiske traditioner, den katolske og den kommunistiske, og deres indbyrdes frontale modsætningsforhold. Dette modsætningsforhold mildnedes ikke i årene efter 1948, nærmest tværtimod. Det fremgår tydeligt af den interviewundersøgelse, som de amerikanske politologer, *Gabriel Almond* og *Sidney Verba* lod udføre i slutningen af 1950'erne. Her viste det sig ikke blot, at DC-vælgere ikke kunne finde noget godt at sige om PCI og omvendt, men også at politiske modsætninger gik dybt ned i privatsfæren. Ikke mindre end 59% af DC-vælgerne så negativt på ægteskaber mellem kristelige demokrater og kommunister. Selv om kommunister i den henseende var mere tolerante, mente Almond og Verba, at man bedst kunne tale om et »psychological clean break« mellem de to fløje⁶⁸.

Denne stivnede modsætning har haft vidtrækkende konsekvenser for det italienske politiske system. Selv om PCI i hele efterkrigstiden har været i Italiens næststørste parti, har det siden 1947 været holdt uden for regeringsmagten. At kommunister ikke har været regeringsbærende, er naturligvis på ingen måde et specifikt italiensk fænomen. Men i Italien har den stivnede modsætning umuliggjort fremkomsten af regeringsalternativer: et centrum (-venstre) parti, der på skift kunne støtte PCI og DC har været utænkeligt. Derfor kan man med Giorgio Galli bedst karakterisere det politiske system som et »ufuldkomment toparti-system« (»bipartismo imperfetto«)⁶⁹. Denne situation har de sidste 10-15 års ideologiske op-

67. Jvf. AA.VV.: *L'Organizzazione partitica*, cit., s. 297ff; G. Baget-Bozzo: *Il Partito Cristiano e l'apertura a sinistra. La DC di Fanfani e Moro*, Firenze 1977; S. Tarrow: *Peasant Communism in Southern Italy*, New Haven 1967, s. 300-342; J. Chubb: *Patronage, Power and Poverty in Southern Italy*, Cambridge 1982, s. 55-80; F. Spotts & T. Wieser: *Italy. A Difficult Democracy*, Cambridge 1986, s. 20-40 og s. 140ff.

68. G. Almond & S. Verba: *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Boston 1965, s. 128ff.

69. G. Galli: *Il bipartismo imperfetto*, Bologna 1966.

blødning ikke ændret⁷⁰. I 1987 kunne PCI stadig gå til valg under et slogan som »Fjernt fra intrigerne – Tæt på befolkningen.« Valgresultatet tydede på, at Vesteuropas største kommunistparti ikke længere er helt så tæt på folket som tidligere. Derimod er det fortsat fjernt fra intrigerne – en i sandhed eufemistisk betegnelse for virkeligheden i den politiske magts centre i Italien.

Litteratur-note

At kaste sig ud i blot en kommenteret opremsning af den omfattende litteratur om Italiens historie 1943-48 ville være en halsløs gerning. Derimod er det forholdsvist enkelt at placere denne litteratur historiografisk og angive de væsentligste skillelinier. Frem til den første halvdel af 70'erne var den italienske samtidshistorie domineret af venstreorienterede historikere. Især af kommunister, men også af socialister og historikere med rødder i den libertære demokratisk-socialistiske strømning, der siden århundredskiftet har været en vigtig faktor i Italiens kulturelle liv. Den socialistiske historiker, Gaetano Arfè, har præcist påpeget hovedproblemet ved denne tradition, nemlig at »Italiens samtidshistorie først og fremmest blev levet som selvbiografi« (citeret efter P. Spriano: *Le passioni di un decennio*, Milano 1986, s. 8). Hvad enten emnet var fascismen, modstandskampen eller opbygningen af demokratiet var analyserne som oftest firkantede og politiserende. Som et af de sidste og mest interessante større arbejder inden for denne tradition kan nævnes A. Gambino: *Storia del dopoguerra dalla liberazione al potere DC*, Roma-Bari 1975.

Optøningen af de politiske fronter i Italien i midten af 70'erne var også af afgørende betydning for arbejdet med samtidshistorien. Den tætte sammenhæng kom eksemplarisk til udtryk gennem fire interessante interview-bøger, som forlaget Laterza udgav i disse år: R. De Felice: *Intervista sul fascismo* (1975); G. Amendola: *Intervista sull'antifascismo* (1976); G. Andreotti: *Intervista sul De Gasperi* (1977) og P. Spriano: *Intervista sulla storia del PCI* (1978). Heri både kondenseredes og kritiseredes en lang række af de fremherskende tolkningner, og bøgerne affødte livlig debat både inden og uden for historikerkredse.

Selv om dette markerede et brud med de herskende historiografiske traditioner, er den italienske historievitenskaber naturligvis fortsat præget af sin fortid. Det gælder for den her undersøgte periode især den politiske historie, hvor en kombination af croceansk liberalisme og gramsciansk marxisme har resulteret i, at der først og fremmest har været sat fokus på den politiske idéhistorie, mens en bredere politisk kulturhistorisk tilgang stort set er blevet negligeret. I dag ved vi således meget om de intellektuelles veje fra fascisme til demokrati, men meget lidt om den brede befolknings politiske udviklingsveje. Andre forskningsfelter,

70. En delvis undtagelse udgør årene 1976-1979, hvor DC-mindretalsregeringer under ledelse af Giulio Andreotti støttede sig på PCIs stemmer. Baggrunden herfor var den dybe sociale og økonomiske krise, der yderligere uddybedes af truslen fra terrorismen. PCIs rolle var dog i realiteten reduceret til at være passivt støtteparti, og »den nationale undtagelsestilstand« åbnede ikke vejen for det »historiske kompromis« mellem det kommunistiske og det katolske Italien, som PCI-lederen, Enrico Berlinguer fra 1973 havde gjort til PCIs politiske mål. Tværtimod viste årene, at den traditionelle modsætning langt fra var død. Ved parlamentsvalget i juni 1979 mistede PCI for første gang i efterkrigstiden stemmer og vel at mærke til venstre: til udbryderpartiet, PdUP, og til det venstre-libertære radikale parti.

blødning ikke ændret⁷⁰. I 1987 kunne PCI stadig gå til valg under et slogan som »Fjernt fra intrigerne – Tæt på befolkningen.« Valgresultatet tydede på, at Vesteuropas største kommunistparti ikke længere er helt så tæt på folket som tidligere. Derimod er det fortsat fjernt fra intrigerne – en i sandhed eufemistisk betegnelse for virkeligheden i den politiske magts centre i Italien.

Litteratur-note

At kaste sig ud i blot en kommenteret opremsning af den omfattende litteratur om Italiens historie 1943-48 ville være en halsløs gerning. Derimod er det forholdsvist enkelt at placere denne litteratur historiografisk og angive de væsentligste skillelinier. Frem til den første halvdel af 70'erne var den italienske samtidshistorie domineret af venstreorienterede historikere. Især af kommunister, men også af socialister og historikere med rødder i den libertære demokratisk-socialistiske strømning, der siden århundredskiftet har været en vigtig faktor i Italiens kulturelle liv. Den socialistiske historiker, Gaetano Arfè, har præcist påpeget hovedproblemet ved denne tradition, nemlig at »Italiens samtidshistorie først og fremmest blev levet som selvbiografi« (citeret efter P. Spriano: *Le passioni di un decennio*, Milano 1986, s. 8). Hvad enten emnet var fascismen, modstandskampen eller opbygningen af demokratiet var analyserne som oftest firkantede og politiserende. Som et af de sidste og mest interessante større arbejder inden for denne tradition kan nævnes A. Gambino: *Storia del dopoguerra dalla liberazione al potere DC*, Roma-Bari 1975.

Optøningen af de politiske fronter i Italien i midten af 70'erne var også af afgørende betydning for arbejdet med samtidshistorien. Den tætte sammenhæng kom eksemplarisk til udtryk gennem fire interessante interview-bøger, som forlaget Laterza udgav i disse år: R. De Felice: *Intervista sul fascismo* (1975); G. Amendola: *Intervista sull'antifascismo* (1976); G. Andreotti: *Intervista sul De Gasperi* (1977) og P. Spriano: *Intervista sulla storia del PCI* (1978). Heri både kondenseredes og kritiseredes en lang række af de fremherskende tolkningner, og bøgerne affødte livlig debat både inden og uden for historikerkredse.

Selv om dette markerede et brud med de herskende historiografiske traditioner, er den italienske historievitenskaber naturligvis fortsat præget af sin fortid. Det gælder for den her undersøgte periode især den politiske historie, hvor en kombination af croceansk liberalisme og gramsciansk marxisme har resulteret i, at der først og fremmest har været sat fokus på den politiske idéhistorie, mens en bredere politisk kulturhistorisk tilgang stort set er blevet negligeret. I dag ved vi således meget om de intellektuelles veje fra fascisme til demokrati, men meget lidt om den brede befolknings politiske udviklingsveje. Andre forskningsfelter,

70. En delvis undtagelse udgør årene 1976-1979, hvor DC-mindretalsregeringer under ledelse af Giulio Andreotti støttede sig på PCIs stemmer. Baggrunden herfor var den dybe sociale og økonomiske krise, der yderligere uddybedes af truslen fra terrorismen. PCIs rolle var dog i realiteten reduceret til at være passivt støtteparti, og »den nationale undtagelsestilstand« åbnede ikke vejen for det »historiske kompromis« mellem det kommunistiske og det katolske Italien, som PCI-lederen, Enrico Berlinguer fra 1973 havde gjort til PCIs politiske mål. Tværtimod viste årene, at den traditionelle modsætning langt fra var død. Ved parlamentsvalget i juni 1979 mistede PCI for første gang i efterkrigstiden stemmer og vel at mærke til venstre: til udbryderpartiet, PdUP, og til det venstre-libertære radikale parti.

der er blevet opdyrket det seneste tiår, er dels den politiske historie på beslutningstagerniveau (der i Italien er så indviklet, at dette er ganske på sin plads) og den økonomiske historie, i et forsøg på at finde rødderne til 50ernes økonomiske mirakel. Endelig er »Oral History« langt om længe ved at vinde indpas i Italien, men befinder sig fortsat på projektstadiet. Frem for at fremføre eksempler på disse strømninger i dagens italienske historiografi forekommer det på nuværende tidspunkt at være mest rimeligt at henvise til de førende tidsskrifter, hvor forskningsresultaterne løbende publiceres. Det drejer sig om »*Italia contemporanea*«, »*Storia contemporanea*« og »*Passato e presente*«.

De seneste store synteser over periodens historie er G. Candeloro: *Storia dell'Italia moderna*, bd. X og XI (Milano 1984 og 1986) og E. Di Nolfo: *Le paure e le speranze degli italiani (1943-53)* (Milano 1986) (anm. i NFH XXXVI, 189 f). På engelsk findes korte behandlinger af perioden hos M. Clark: *Modern Italy 1871-1982* (London 1984), s. 302-326 (anm. i NFH XXXIV, 250 f) og mere spredt hos D. Sassoon: *Contemporary Italy* (London 1986). Desuden er hovedparten af bidragene i J. Stuart Woolf (ed.): *The Rebirth of Italy 1943-1950* (London 1972) fortsat læseværdige.

På dansk er perioden behandlet i T. B. Olesen m.fl.: *Fascismen i Italien* (Århus 1986), s. 210-226. Her koncentrerede vi os om fascismens fald, modstandskampen og udarbejdelsen af forfatningen, og denne fremstilling kan derfor læses som et supplement til nærværende artikel.